טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

[סדרי עדיפויות בקריאת התורה ובקיום מצוות]

א. בראש חודש טבת שחל בימי החנוכה [ביום חול] מוציאים שני ספרי תורה וקוראים בספר הראשון שלשה קרואים בקריאה של ראש חודש, ובספר השני קוראים לרביעי את הקריאה של חנוכה (שו"ע או"ח סי' תרפד סע' ג - ומקור הדין בסוגיה במגילה יבואר להלן). ובמקרה של טעות, מפורש בשו"ע (שם) "אם טעה החזן וקרא ארבע בשל ראש חודש, אם לא הוציאו ספר שני, אין צריך לקרות יותר, אבל אם הוציאו ספר שני, משום פגמו צריך לקרות חמישי בשל חנוכה". ואילו בטעות הפוכה, כשהתחילו לקרוא בשל חנוכה, כתב הרמ"א: "ואם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה, צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש, ואם צריך לברך על קריאת ראש חודש עיין לעיל (סימן קמ סע' ג)".

וביאר המג"א (ס"ק ה) את פסק הרמ"א: "צריך להפסיק, אע"ג **דאין מעבירין על המצוות**, הכא מעכבות, דדמי להקדים תפילין של ראש לשל יד". ומקור הדברים במש"כ האבודרהם (הלכות בציעת שבת עמ' שיז ד"ה כתב) וז"ל: "מעשה שאירע בראש חודש טבת שמוציאין שני ספרי תורה אחד של ראש חודש ואחד של חנוכה וטעה ש"ץ ופתח אותו של חנוכה ובירך הקורא עליו, והזכירוהו הציבור כי טעה **ובראש חודש שהוא תדיר** יש לו לקרות ראשונה, והפסיק וגלל ספר תורה עד שהגיע לפרשת ראש חודש. ויש שרצו לומר כי לא היו צריכים מתחילה להפסיק ולפתוח ספר תורה של ראש חודש אע"פ שהסדר כן, כיון שנזדמן לו לקרות בשל חנוכה תחילה **ואין מעבירין על המצוות**, כדאמרינן ביומא פרק אמר להם הממונה (לג, ב) עבורי דרעא אטוטפתא אסור. ויש סיוע לדעתנו שציוונו לגלול ולהפסיק, דקתני התם "כל המצוות מעכבות, בעי רב ירמיה אפילו **הקדים תפלה של ראש לתפלה של יד**, אמר ליה אף אנא סבר כן", ומדקתני מעכבות, משמע שאם הניחם כן לא יצא וצריך להניחם כסדר מצוותן, ע"כ דברי ה"ר גרשון".

ומבואר בדברי האבודרהם שיסוד השאלה מה לעשות כאשר התחילו לקרוא את הקריאה של חנוכה לפני הקריאה של ראש חודש הוא: מצד אחד - יש להמשיך את הקריאה של חנוכה בגלל ההלכה **שאין מעבירין על המצוות** [עי' ברש"י (יומא לג, א) וז"ל: "אין מעבירין - הפוגע במצוה לא יעבור ממנה, ונפקא לן במכילתא מושמרתם את המצות, קרי ביה את המצוות לא תמתין לה שתחמיץ ותיישן"]. אולם מצד שני, ברור שקריאת התורה של ראש חודש קודמת שהרי כלל ידוע הוא **שתדיר קודם לשאינו תדיר**. וכשם שבהנחת תפילין, אם הניח תפילין של ראש לפני תפילין של יד עליו להסיר גם את השל ראש וגם את השל יד, ולהניח שוב תפילין של יד ואחר כך של ראש מאחר ודין קדימת תפילין של יד מעכב, ולכן דין זה עדיף על הכלל שאין מעבירין על המצוות - כך גם הקדימה בקריאת ראש חודש על פני קריאת חנוכה מעכבת מדין "תדיר קודם", ואם התחיל לקרוא בטעות קריאה של חנוכה, מפסיק ומתחיל לקרוא מחדש את הקריאה של ראש חודש.

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

ב. והקשה הט"ז (ס"ק ד) על דברי האבודרהם והרמ"א: "והוא תמוה הפלא ופלא. חדא, דהאי גמרא שהוא מביא לענין תפילין ליתא בשום דוכתא בתלמוד". וגם בסוף דבריו חזר הט"ז וכתב: "וכן כתב לי הרב מהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל בתשובה, רק שהוא בא לפלפל בפירוש הגמרא שמביא האבודרהם. ואמרתי לו שאין זה כלל בגמרא, כמו שכתבתי למעלה, ונתחרט על זה, ואמר, אנא סמכתי עליו וסברתי שהוא בגמרא אבל באמת אינו כלל בגמרא".

אולם בהגהות יד אפרים על גליון השו"ע (שם) תמה על תמיהתם וכתב: "עיין בספרי שו"ת בית אפרים (או"ח סוף סימן יח) שנפלאתי על שני גדולי עולם, שבמחילת כבודם אישתמיט להו דהך מילתא הוא תלמוד ערוך בירושלמי מסכת מעשר שני (פרק ה הלכה ה) ורבינו גרשון בר שלמה דמייתי האבודרהם התם מוכיח, מדקאמר דהקדים תפילין של ראש לתפילין של יד מעכב הוידוי של מעשר שני, מוכח מזה דאף בדיעבד לא יצא". וכוונתו לדברי הירושלמי "אית תניי תני כל המצוות שבתורה מעכבת [את הוידוי, שאם עבר על אחת מכל המצוות שבתורה אינו יכול לומר "עשיתי ככל מצותיך"] ואית תניי תני כל המצוות שבפרשה מעכבות. רבי אחא בר פפא בעי קומי ר' זירא **אפילו הקדים תפילה של ראש לתפילה של יד** [למאן דאמר כל המצוות שבתורה מעכבות, אפילו הקדים תפלה של ראש לתפלה של יד דלא כתיבא בהדיא בתורה שצריך להקדים לתפלה של יד אלא מדרשא דקרא אתיא דכתיב ולטוטפות בין עיניך, כל זמן שבין עיניך יהיו שתים (עי' במנחות לו, א - ולהלן יבוארו דברי הגמרא) ואף זה בכלל כל המצוות האמורות בתורה]. אמר ליה אף אנא סבר כן [דלהאי מאן דאמר אף זה מעכב]". ומשמע מדברי הירושלמי **שאסור** להקדים תפילין של ראש לתפילין של יד, ואם כן ברור שהעושה כן צריך לתקן את מעשיו ולהסיר את התפילין של ראש, ואם כן מדוע אמר הט"ז שלא מצא בתלמוד דין זה - והרי מפורשים הדברים בירושלמי.

עוד הקשה הט"ז, "דאדרבה מבואר בבית יוסף (או"ח סימן כח) וז"ל: ולפי זה **אם אירע שפגע בשל ראש תחילה צריך להעביר** על אותה מצוה ויניח של יד תחילה, וכן כתבו הרא"ש (בשו"ת כלל ג סימן א) והרמב"ם (הלכות תפילין פרק ד הלכה ח), ודלא כנמוקי יוסף (הלכות תפילין דף ח, ב בדפי הרי"ף ד"ה אין מעבירין) שכתב שיניח של ראש תחילה ולא יעביר על המצוות, עכ"ל. משמע דלכולי עלמא אם הניח של ראש תחילה ואח"כ של יד **דוודאי אינו צריך להסיר אותם** ולחזור ולהניחם כסדרן, ואין שום דעה או סברא לעשות כן. וכן פסק בשו"ע (סימן כה סע' ו) אם פגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על אותה מצוה ויניח של יד תחילה כו'. ולא אמר רבותא גדולה דאפילו כבר הניח של ראש תחילה ואח"כ של יד צריך להסירם. אלא פשיטא שזה אינו, אלא כיון שהם כבר על ראשו וידו, בדיעבד קיים עכ"פ מצות תפילין". ומסיים הט"ז: "והכי נמי בקריאת חנוכה קודם ראש חודש בדיעבד יצא, ואע"ג דעבר על תדיר קודם" [ומביא שם הט"ז ראיות נוספות שההלכה של "תדיר קודם" איננה מעכבת בדיעבד].

ומסקנת הט"ז למעשה: "על כן נראה לענ"ד, דהאי פיסקא דרמ"א לאו דסמכא הוא, ומכיון דפתח בדיעבד בשל חנוכה אין מחזירין אותו לחזור ולקרות בשל ראש חודש תחילה. ותו, דאיכא פלוגתא אם צריך לחזור ולברך על מה שחוזר לקרות כנזכר (סימן קמ סע' ג) והיאך נאמר שיפסיק ויתחיל לקרות בשל ראש חודש ויכניס עצמו לספק ברכה. אלא העיקר דבדיעבד קורא הכהן בשל חנוכה, ואחר כך יקרא לאחרים בשל ראש חודש, כן נראה לי".

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

ג. המשנה ברורה בהלכות תפילין (או"ח סימן כה ס"ק כב) פסק כדברי הט"ז, וז"ל: "אם הניח של ראש תחלה או שמצא השל יד שנשמט ממקומו, אין להסיר השל ראש **דמאי דהוה הוה,** וימהר להניח של יד על מקומו, ויש חולקין, ועיין בביאור הלכה". ובביאור הלכה כתב: "עי' במשנה ברורה, כן פסק הט"ז לקמן (בסימן תרפד ס"ק ד) דלא כאבודרהם, והעתיקו הגרע"א בחידושיו, וכן פסק הפמ"ג, וכן מוכח לכאורה מדברי הגר"א (שם בסוף סי' תרפד בסוף ס"ג) שציין שם על דין הרמ"א משום דאין משגיחין בחנוכה ולא כתב טעם האבודרהם בעצמו [שהובא במג"א שם] - שמע מינה דבתפלין אם עבר והניח של ראש אין צריך לסלקו".

וביאור ההוכחה מדברי הגר"א, דהנה מקור ההלכה של קריאת התורה בראש חודש בחנוכה מובא בדברי הגמרא במסכת מגילה (כט, ב) "איתמר ראש חודש טבת שחל להיות בחול אמר רבי יצחק קרו תלתא בראש חודש וחד בחנוכה, ורב דימי דמן חיפא אמר קרו תלתא בחנוכה וחד בראש חודש. אמר רבי מני כוותיה דרבי יצחק נפחא מסתברא, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. אמר רבי אבין כוותיה דרב דימי מסתברא, מי גרם לרביעי שיבוא ראש חודש, הלכך רביעי בראש חודש בעי מיקרי". ומסקנת הגמרא: "והלכתא אין משגיחין בחנוכה, וראש חודש עיקר". ופירש"י שם: "אין משגיחין בחנוכה, לעשות עיקר".

והנה הרמ"א פסק: "אם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה, צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש". ועל כך ציין הגר"א בביאורו: "מדאמרינן אין משגיחין בחנוכה". כלומר, לדעת הגר"א הטעם לפסק הרמ"א הוא, כי במסקנת הסוגיה במגילה מפורש שאין קריאת התורה של חנוכה עיקר, ולכן אם התחילו לקרוא בשל חנוכה שאיננו עיקר, יש להפסיק את הקריאה ולהתחיל ולקרוא את הקריאה של ראש חודש. ומדייק הביאור הלכה מכך שהגר"א ביאר **טעם חדש** בדברי הרמ"א ולא ציין שהמקור לפסק הרמ"א הוא דברי האבודרהם שלמד את דין טעות קריאת התורה מדין טעות בהנחת תפילין של ראש לפני תפילין של יד. ואמנם אין דעת הגר"א כאבודרהם, וסובר הגר"א כדעת הט"ז לענין תפילין, שאם הניח תחילה תפילין של ראש ואחר כך של יד, בדיעבד יצא ואינו צריך להסירם, ורק בקריאת התורה, אם התחיל לקרות בשל חנוכה עליו להפסיק מלקרות בשל חנוכה בגלל ההלכה ש"אין משגיחין בחנוכה".

אך בעיקר דברי הגר"א צריך ביאור, שהרי הנדון בסוגיה היה מהו הסדר הנכון של קריאת התורה בראש חודש בחנוכה - איזו קריאה יש להקדים, האם ראש חודש הוא העיקר, או חנוכה הוא העיקר. ובפשטות, הסוגיה דנה לגבי עיקר הקריאה **לכתחילה**. אך בנדון של **דיעבד -** גם אם נניח שסדר הקריאה לכתחילה הוא שראש חודש קודם, מי יימר לן שבדיעבד אם כבר התחילו לקרות בשל חנוכה נוכל להעביר על המצוות ולהפסיק את הקריאה בחנוכה כדי לקרוא בשל ראש חודש - דין זה לא נתפרש בסוגיה, ואם כן מניין שאב הגר"א שמקור הפסק של הרמ"א שאם התחילו לקרוא בשל חנוכה מפסיקים כדי לקרוא בשל ראש חודש הוא בדברי הגמרא ש"אין משגיחין בחנוכה".

ואולי דעת הגר"א כגירסת הב"ח בסוגיית הגמרא במגילה, שבמקום הגירסה שלפנינו "אין משגיחין בחנוכה **וראש חודש עיקר**", גרס הב"ח: "אין משגיחין בחנוכה **כל עיקר**". ולפי זה מובן מהלשון "**כל עיקר**" שאין כל חשיבות לקריאה של חנוכה בהשוואה לקריאת הראש חודש, ולכן גם אם כבר התחילו לקרות בשל חנוכה, מפסיקים בקריאה ואין משגיחים בה כל עיקר.

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

ד. דעת הפמ"ג בהלכות תפילין (או"ח סימן כה אשל אברהם ס"ק יא) כהט"ז, וכמו שכתב: "ואם הניח של ראש ובירך אין להסיר עוד דמה דהוה הוה". אולם בהלכות חנוכה כתב הפמ"ג (משבצות זהב ס"ק ד) את הדברים הבאים: "ועיין מג"א דדמי להקדים תפלה של ראש לשל יד. ולכאורה **היינו בהניח שתיהן**, **הא הניח של ראש לבד** צריך לחלוץ מיד ולהניח קודם של יד, שיהא בין עיניך שתים. ועיין אליה רבה (ס"ק ח) כל שהניח של ראש על הראש תו אינו צריך ליטלו משם, ומניח של יד, וכן משמע בסימן כ"ה", עכ"ל.

ונראה שכוונת הפמ"ג להעיר על הט"ז שפסק [בניגוד לרמ"א] שאם התחיל לקרוא בשל חנוכה אינו צריך להפסיק אלא מסיים בשל חנוכה ואחר כך קורא של ראש חודש. ומבואר בט"ז שזהו כמו בתפילין שאם הם על ראשו וידו, אין זה מעכב בדיעבד מה שהניח את הראש תחלה - כך גם בקריאת התורה אם התחיל לקרוא בשל חנוכה אין זה מעכב ואינו צריך להפסיק ולהתחיל בראש חודש. ובפשטות משמע מהט"ז שלא רק אם **כבר גמר** לקרוא בשל חנוכה יצא בדיעבד ואינו צריך לשוב ולקרוא בשל חנוכה אחר קריאת ראש חודש, אלא אפילו אם רק **התחיל** לקרוא בשל חנוכה אינו צריך להפסיק.

ועל כך העיר הפמ"ג ש"לכאורה היינו הניח שתיהן, הא הניח של ראש לבד צריך לחלוץ מיד", כלומר, כשם שבתפילין יש הבדל אם **הניח גם את של ראש ואת של יד -** שאז אין זה מעכב בדיעבד, ואינו צריך להורידם ולהניחם מחדש בסדר הנכון, לבין אם **הניח רק את של ראש** שצריך לחלוץ מיד, ולהניח תחילה של יד ולאחר מכן של ראש. כמו כן לענין טעות בקריאת התורה יש להבדיל בין אם גמר לקרוא בשל החנוכה, שיצא ידי חובה בדיעבד וימשיך לקרוא בשל ראש חודש - לבין אם רק התחיל לקרוא בשל חנוכה שעליו להפסיק ולהתחיל מחדש לקרוא בשל ראש חודש ולאחר מכן בשל חנוכה, שזהו כמו הניח רק של ראש שצריך לחלוץ מיד.

והנה דברי הפמ"ג שאם הניח של ראש בלבד צריך לחלוץ מיד ולהניח קודם של יד אינם תואמים לדברי הט"ז שדייק מלשון השו"ע "אם **פגע** בשל ראש תחילה צריך להעביר אותה המצוה", שלא רק אם **פגע,** אלא גם אם **הניח** של ראש בלבד, גם כן אינו צריך להורידם.

אולם קושיה זו מתורצת, וכפי שציין הפמ"ג בעצמו במה שכתב בסוף דבריו: "ועיין אליה רבה (ס"ק ח) כל שהניח של ראש על הראש תו אינו צריך ליטלו משם ומניח של יד **וכן משמע בסימן כה**", וכוונתו לומר לנו שאין ללמוד "פגע" כדברינו, אלא אפילו אם **הניח** רק של ראש אינו צריך להסירם, ובכך סרה קושית הפמ"ג על הט"ז.

ה. אמנם, המור וקציעה נקט למעשה כמו שרצה הפמ"ג לחלק, ובדבריו (סימן תרפד) הסכים עם עצם דברי הט"ז שאם עבר והקדים את המאוחר [דהיינו את ה"שאינו תדיר"] אין מחזירים אותו "דמה שעשוי עשוי ויצא דיעבד" - הן לגבי תפילין והן לגבי קריאת התורה. ברם לדעת המור וקציעה: "היכי דאפשר לתקוני עדיין, אע"ג דכבר פתח באינו תדיר, מאן לימא לן דלא בעי לאפסוקי ומיהדר **דהוי כלכתחילה כל זמן דלא יצא ידי חובתו בקריאה**" [והוא מבאר שגם לענין הברכה אין חשש, ויוכלו לברך על הקריאה שכעת יקרא].

ומבואר בדבריו שיש הבדל אם גמר לקרוא בשל חנוכה, שיצא ידי חובה, וממשיך לקרוא בשל ראש חודש ואינו צריך לקרוא לאחר קריאת ראש חודש שוב פעם בשל חנוכה - כי "מאי דהוה הוה" ויצא ידי

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

חובה בקריאה הראשונה אף שהיתה שלא במקומה הראוי. ובין כשרק התחיל לקרוא בשל חנוכה ולא גמר, שאז "עדיין אפשר לתקוני" - ולכן צריך להפסיק את הקריאה ולקרוא מחדש באופן הראוי.

ומסיים המור וקציעה שיש אופן שגם הט"ז מודה: "ופשיטא דלית דין צריך בשש דפתיחת וגלילת הספר תורה בלבד מבלי קריאה לא מהני מידי לאקדומי שאינו תדיר, דהוי כפגע בשל ראש תחילה שצריך לעבור עליו ובזה נראה לי שגם הט"ז מודה". דהיינו, גם הט"ז מודה שאם רק פתחו את הספר תורה ומצאו שהוא של חנוכה ועדיין לא קראו בו - שלא אומרים "מאי דהוה הוה", אלא מעבירין עליו, ומקדימים לקרוא בשל ראש חודש.

אולם לדעת האליה רבה (סי' תרפד ס"ק ח - הובאו דבריו בפרי מגדים במשבצות זהב סק"ד, ובמהרש"ם בדעת תורה כאן) מתי נחשבת הקריאה ל"מאי דהוה הוה" שאין מחזירים אותו, זהו דווקא אם **כבר קרא שלשה פסוקים**, אז "הוי כדיעבד ויסיים ויברך ויקרא שלשה בראש חודש, מה שאין כן אם קרא רק פסוק אחד או שניים". וכן נקט הביאור הלכה (סי' תרפד ד"ה ואם טעה) וז"ל: "והנה באליה רבה מצדד שאם לא קרא עדיין ג' פסוקים בשל חנוכה יפסיק באמצע ויקרא בשל ראש חודש, וכן מצדד קצת בספר מור וקציעה. מכל מקום הרבה אחרונים [הבגדי ישע והשלחן שלמה ובספר פני יצחק סימן ט והדרך החיים והחיי אדם] ומכללם גם המג"א (בסימן קמ בסופו) הורו להלכה כדברי הט"ז, דכיון שהתחיל בשל חנוכה צריך לגמור הכהן בשל חנוכה ואחר כך יקראו השלשה בס"ת אחרת בראש חודש (ואף שבסימן זה פירש המג"א הטעם לדברי הרמ"א, מכל מקום להלכה בוודאי דעתו כמו שכתב שם)".

אך בסיום דבריו כתב הביאור הלכה: "והתחלה נקרא משהתחיל לברך הברכה דהיינו שאמר ברוך אתה ה', אבל אם לא התחילו לברך, אף שנזדמן לידם אותו שהוא מתוקן לחנוכה אין לו לחוש לזה לכו"ע ויגללוה ויקראו בספר תורה אחרת שהוציאו לשם ראש חודש". ויש להבין האם בדברים אלו כוונתו לחלוק על המבואר באליה רבה **שקריאת שלוש פסוקים** נחשבת לקריאה לענין שיצא בדיעבד - ורצונו לומר שכבר אחרי תחילת הברכה, דהיינו שאמר ברוך אתה ה', כבר נחשב שהתחילה הקריאה, ואינו צריך להפסיק. וגם עצם ההגדרה שבברכה כבר נחשב כאילו התחילה הקריאה צריכה עיון, שהרי לשון הרמ"א "טעה והתחיל **לקרות** בשל חנוכה" מורה על כך שהתחיל **לקרוא** בתורה ולא רק שהתחיל לברך, וצ"ע.

***

ו. כפי שהבאנו לעיל, דעת הט"ז שאם הניח תחילה תפילין של ראש ואחר כך של יד, אינו צריך להסיר התפילין ולהניחם כסדרם "אלא כיון שהם כבר על ראשו וידו, בדיעבד קיים עכ"פ מצות תפילין". וכתב הט"ז בטעם הדבר: "דהא הטעם בגמרא (מנחות לו, א) דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך, כל זמן שבין עיניך יהיו שניים. וכיון שיש כאן בראשו ובידו שנים, די בכך, דהא אע"ג דבשעת התחלה לא עביד שפיר, מכל מקום בהוויתן עליו יש כאן בדין".

והנה לכשנעיין בדברי הגמרא במנחות, הדברים צריכים עיון רב.

"תנא כשהוא מניח מניח את של יד ואחר כך של ראש, וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך של יד. בשלמא כשהוא מניח, מניח את של יד ואחר כך של ראש, דכתיב וקשרתם לאות על ידיך והדר והיו לטוטפות בין עיניך. אלא כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך של יד מנלן, אמר רבה רב המנונא

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

אסברה לי, אמר קרא והיו לטוטפות בין עיניך, כל זמן שבין עיניך יהיו שתים". ובתוספות (מנחות לו, א ד"ה וקשרתם) הקשו על פירושו של רש"י בגמרא ביומא - שם הובאו דברי ריש לקיש ש"אין מעבירין על המצוות" [הפוגע במצוה לא יעבור ממנה, רש"י], ועל דבריו הוסיף רבא: "שמע מינה מדריש לקיש, עבורי דרעא אטוטפתא אסור". ופירש רש"י: "שמע מינה, מדריש לקיש דאמר אין מעבירין על המצוות. עבורי דרעא אטוטפתא, לאחר תפילין שבזרוע בשביל תפילין של ראש אסור דהא בזרוע פגע תחילה". והקשו התוספות (במנחות וביומא) על רש"י מדוע תלה את ההלכה שאין להניח תפילין של יד לאחר תפילין של ראש משום דינו של ריש לקיש ש"אין מעבירין על המצוות", והרי מפורש בגמרא במנחות ש"כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך".

ובאמת דברי רש"י ביומא צריכים עיון, ולכאורה צדקו התוספות בקושייתם שכל ההלכה שיש להניח תחילה תפילין של יד נלמדת **מדברי הכתוב** "וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך", ולא מההלכה שאין מעבירין על המצוות, וצריך להבין מה דעת רש"י.

ועוד קשה מדברי הגמרא במנחות על עיקר דינו של האבודרהם, וכפי שכבר הקשה בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן רל) וז"ל: "ואני בער ולא אדע, הרי בתפילין יליף הגמרא מנחות וקשרתם והדר לטוטפות בין עינך דשל יד תחילה, ומשום הכי אף כשפגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על המצוה - **הרי דתפילין שאני**... אם כן ממילא אין שום ראיה לענין חנוכה וראש חודש מתפילין דאין מעבירין נדחה מפני הא דתדיר, כיון **דבתפילין טעם אחר יש משום בין עיניך**. וממילא ג"כ אין ראיה מהא דהירושלמי דמעשר שני המובא ביד אפרים ד"אפילו הקדים של ראש לשל יד מעכבת את הוידוי", דשם אין הטעם משום דתדיר, רק מדרשא דבין עיניך, וקשה מאד להבין סברת הרמ"א ואבודרהם שמדמין הא דחנוכה לתפילין כיון **דבתפילין טעם אחר יש, לא כן בחנוכה**".

וקושיה זו אכן קשה מאד, מהו הדמיון שדימה האבודרהם דין טעות בהנחת תפילין שמעכב הסדר לדין טעות קריאת התורה - והרי בתפילין הסיבה שמעכב הסדר הוא בגלל שלומדים זאת מגזירת הכתוב, אך מהיכי תיתי לומר שבקריאת התורה הסדר מעכב. ואם כן אין כל פתרון לשאלה היסודית שדן בה האבודרהם, האם עדיף להמשיך את הקריאה של חנוכה בגלל ההלכה **שאין מעבירין על המצוות** או שעדיף להקדים את קריאת התורה של ראש חודש בגלל **שתדיר קודם** - כי מתפילין אין להביא כל ראיה **"**דבתפילין טעם אחר יש משום בין עיניך".

ז. גם בספר ברכת מרדכי על מסכת שבת (קונטרס חנוכה סימן כ) הקשה הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי: "דברי האבודרהם צריכים עיון רב, מהי ההשוואה בין הנושאים. גם אי נימא דבתפילין ההקדמה מעכבת, הלא זה הוא משום שישנה ילפותא מיוחדת, כמפורש במנחות הנ"ל, ומה ענין זה להקדמת תדיר לשאינו תדיר. אטו מכאן הוא דבעי האבודרהם למילף דהקדמת תדיר לשאינו תדיר הוא לעיכובא. אטו דינא הכי הוא בכל תדיר ושאינו תדיר, ואיך ילפינן זאת".

ועוד הקשה: "עוד צ"ע, לו יהא, שהקדמת תפילין של יד מעכבת, אכתי, מה ירויח כשיחלוץ של ראש ושוב יניח על הסדר כדמפורש באבודרהם הנ"ל. הלא עיקר המכוון הוא, שיהיו בין עיניו שתים, אטו כשיחלוץ ויניח, יוקדם להיות בין עיניו שתים. מדוע לא נימא, דהנדרש הוא, שיניח את של יד ככל המוקדם וסגי בזה".

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

בכדי ליישב קושיות אלו, מביא הגרב"מ את דברי הגמרא במנחות שלאחר הלימוד להניח תחילה תפילין של יד ואחר כך של ראש מהכתוב "וקשרתם לאות על ידיך והדר והיו לטוטפות בין עיניך", מוסיפה הגמרא לימוד מהפסוק "והיו לטוטפות בין עיניך - כל זמן שבין עיניך יהיו שתים" - ש"כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך של יד", והקשה הברכת מרדכי: "ויש לעיין אם לאחר הילפותא ד"והיו" וכו' דכל זמן שבין עיניך שתים, אכתי זקוקים לילפותא דוקשרתם והדר והיו. או דנימא, דלאחר דילפינן כל זמן שבין עיניך שתים, שוב אין שום נפק"מ בילפותא הקודמת".

ומכח קושיה זו חידש הגרב"מ, ששני לימודים אלו חלוקים במהותם. הלימוד ש"כל זמן שבין עיניך יהיו שתים", אינו דין שנאמר **במעשה ההנחה** של התפילין. שהרי בכלל לימוד זה הוא גם **לשעת החליצה,** שחולצים קודם תפילין של ראש. אלא זהו לימוד על **הווית התפילין**, שלעולם יהיו התפילין של ראש מונחים על ראשו כשתפילין של יד מונחין על ידו. מה שאין כן הלימוד של "וקשרתם והדר והיו" הוא דין שנאמר **בעצם ההנחה** באיזה אופן תהיה, שקשירת תפילין של יד תהא קודמת להנחת השל ראש. ולפי זה נמצא, שגם לאחר הלימוד מ"והיו כל זמן שבין עיניך שתים", עדיין צריכים ללמוד מ"וקשרתם והדר והיו" שגם **במעשה ההנחה** יש להקדים של יד לשל ראש.

ומעתה מבוארים דברי האבודרהם שאם הקדים של ראש והניחם, אין די בזה שיזדרז להניח של יד, אלא צריך לחלוץ אותם מראשו ולהניח קודם של יד, שהרי אם לא יחלוץ לא יתקיים הדין שיש סדר במעשה ההנחה של התפילין שצריך להקדים של יד לשל ראש. ועל כן פסק האבודרהם שעליו לחזור ולהניח קודם של יד ואחר כך של ראש.

ולפי זה תירץ הברכת מרדכי את הקושיה השניה שהקשה על דברי האבודרהם, מה יועיל שיחלוץ מיד את התפילין של ראש יותר ממה שיזדרז להניח את השל יד בהקדם האפשרי. כי לפי המבואר, אדרבה, מחוייב הוא לחלוץ את התפילין של ראש כדי להניח **כסדר ההנחה** - קודם של יד ואחר כך של ראש, כדי לקיים את ציווי הכתוב "וקשרתם והדר והיו".

וכדי לתרץ את הקושיה הראשונה והעיקרית, בדברי האבודרהם - כיצד ניתן להשוות וללמוד מהלכות תפילין שנאמר בהם לימוד מיוחד שהסדר מעכב להלכות קריאת ראש חודש מקודם שאין בזה הלימוד המיוחד. מבאר הברכת מרדכי, שכל מקום שנקבע "**סדר**" להתנהלות מצוה או "סדר" מסוים לשרשרת מצוות, כגון "סדר המערכה", "סדר עבוות יום הכיפורים" - הסדר מעכב, כי מאחר שמפורש בתורה שצריך "סדר" הרי שדבר זה מעכב.

ולפי זה כתב: "ומעתה נראה דכך היא המידה בכל ענין הנקבע בסדר היום, בין דאורייתא בין דרבנן. ולפיכך גם בקריאת התורה של חנוכה וראש חודש, כיון שהוא סדר קבוע, שוב הוי זה **סדר קבוע של קריאה**, והסדר מעכב. ומובנת היטב עצם ההלכה כשטעה והתחיל בשל חנוכה, מפסיק וחוזר וקורא של ראש חודש ואחר כך של חנוכה. והקשה האבודרהם דהלוא בעלמא קיימא לן דאין מעבירין על המצוות, ועל זה תירץ דכיון דמעכבות שאני. היינו שכך הוא דינה של **קריאה זאת שיש לה סדר**, והסדר מעכב, ושוב הוה ליה כאילו לא התחיל לקרות כלל. שהרי מה שקרא אינו כלום, משום שהסדר מעכב ויחזור ויקרא כסדר. והן הן הדברים בעצם ההשוואה של האבודרהם שהשווה דינא ד"והיו כל זמן שבין עינך שתים", לדינא דתדיר ושאינו תדיר. דלכאורה זה פלא מהי ההשוואה, וכמו כן, אטו תדיר קודם הוא לעיכובא. ולהמבואר גם דינא דתדיר ואינו תדיר כשאינו תופעה מקרית אלא **סיבה לקביעת סדר היום**,

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

נקבע הדבר כסדר, והסדר כשלעצמו הוא מעכב. והיא היא ההשוואה. שכשם שהסדר בתפילין של יד ושל ראש מעכב, כך היא המידה בכל סדר שבתורה. והיינו, שאליבא דהאבודרהם המעכב בתפילין הוא **הסדר שבדבר** - להקדים תפילין של יד לתפילין של ראש. והוא הדין בכל מקום שנאמר דין סדר, כמו בקריאת התורה שבחנוכה וראש חודש", ע"כ דברי הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי.

ח. אך יש להקשות על יסוד זה - שבכל מקום שנקבע סדר, סדר זה מעכב - ממש"כ השו"ע בהלכות פסח (או"ח סימן תפח סע' ג) "מוציאין שני ספרים וקורין בראשון חמשה גברי בפרשת בא, מן משכו עד מארץ מצרים על צבאותם, ומפטיר קורא בשני פרשת פנחס ובחודש הראשון". וכתב החיי אדם (הלכות ספר תורה כלל לא סוף אות ל) וז"ל: "ונראה לי דאם טעה וברך על של חובת היום במוספין, יקרא תחילה המוספין ואחר כך פרשת היום (שהרי בסימן תרפד תמה בט"ז שם על רמ"א וכן כתב המג"א בסימן קמ) ובנידון דידן יש לומר שגם הרמ"א מודה, דמאן יימר דזה דומה לתפילין של יד ותפילין של ראש".

ולפי דרכו של הברכת מרדכי צ"ע מדוע לא השווה החיי אדם בין הנדונים, שהרי גם בענין פרשת היום והמוספים **נקבע סדר** קבוע לכל שנה, וגם בזה היה נדרש לומר שהסדר מעכב כפי שהסדר מעכב בתפילין של יד ושל ראש. שהרי אין זה משנה מאיזה טעם נקבע הסדר, אם מקרא ד"וקשרתם והדר והיו", או מ"סדר המערכה", או מדין תדיר ושאינו תדיר. ואם כן, כשנקבע הסדר שקריאת היום קודמת לקריאת המוספים מאיזה טעם שלא יהיה, יש כאן **סדר המעכב**. ומתבאר איפוא לפי החיי אדם שאין **כלל קבוע** בכל מקום שהסדר מעכב, ולכן תמה החיי אדם מנין לומר שאם התחיל במוסף עליו להפסיק שכן "מאן יימר דזה דומה לתפילין".

עוד יש להקשות על הברכת מרדכי מדברי הפרי מגדים בהלכות פסח (משבצות זהב סימן תפח ס"ק ג) שדן בענין הקדמת קריאת המוספין, וכתב: "עי' לבוש (סימן קמ סע' ג) אם הוציאו ב' ספרי תורה וטעו ובירך על המוספין, שצריכין לגלול זו ולפתוח הראשונה", יע"ש. ודין זה נלמד ממה שכתב הב"י (שם) בשם האבודרהם פעם אחת התחיל בשל חנוכה, יע"ש. ועי' סימן תרפ"ד (סע' ג) והט"ז חולק שם גם אראש חודש וחנוכה. ועי' באליה רבה שם דאם קרא ג' פסוקים גומר בדיעבד, ולכתחילה פליגי. **וזה בראש חודש דתדיר**, משא"כ **ביום טוב שניהם [שווין** ולא שייך תדיר] דצריך לאקדומי ולגלול שניה. ואע"ג דקרבנות נזכר במשנה מגילה (ל, ב) ושניה הזכירו רבנן סבוראי, עי' בית יוסף (ד"ה מוציאין) **מכל מקום מחנוכה וראש חודש אין ללמוד זה**". ומבואר בדעת הפמ"ג, שאין לדמות את ההלכה של טעות בהקדמת קריאת המוסף **בקריאה של יום טוב** לטעות בהקדמת **קריאת התורה בראש חודש שבחנוכה**, כי בפסח אין ענין של "תדיר", כי גם פרשת היום וגם המוספין שניהם **אינם תדיר**, כי חיובם נובע מיום חג הפסח, משא"כ קריאת התורה בראש חודש שבחנוכה שיש כאן ענין של "**תדיר**". אך לדרכו של הברכת מרדכי , מדוע שלא נדמה את שני הנדונים, שהרי בוודאי שיש כאן **סדר קבוע** שחובת היום קודמת לחובת המוספים, וכשיש סדר הרי הוא מעכב, ואין זה נוגע כלל להלכה של "תדיר" - ודומה בדיוק לסדר המעכב, שהוא יסוד ההלכה של טעות בקריאה בראש חודש שבחנוכה.

ט. עוד יש להקשות על הברכת מרדכי מדין טעות בקריאת פרשת שקלים.

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

בשו"ע (או"ח סימן תרפה סע' א) נפסק: "ראש חודש אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת קורין פרשת שקלים... ומוציאין ג' ספרים, באחת קורין פרשת השבוע ובשני של ראש חודש ובשלישי קורא מפטיר בפרשת שקלים". והביא המשנה ברורה (ס"ק ה) בשם השער אפרים: "אם אחר שגמר פרשת השבת טעה ולקח הספר תורה שהיתה מגוללת על פרשת שקלים ובירך לפניה והתחיל לקרות, יסיים בפרשת שקלים, ואחר כך להעולה בספר התורה השלישית למפטיר יקרא עמו בפרשת ראש חודש וכו'. וכן הוא הדין בשבת פרשת החודש כשחל ראש חודש ניסן בשבת והקדים לקרות בפרשת החודש".

ומעתה לדרכו של הגרב"מ, הרי יש **סדר** בקריאת ארבע פרשיות להקדים את קריאת פרשת ראש חודש לפרשת שקלים ופרשת החודש, **וכשיש סדר הרי הוא לעיכובא**, ומדוע גם כאן לא פסק הרמ"א שעליו להפסיק את קריאת פרשת שקלים ולעבור לקריאת ראש חודש. וכמו שדימה האבודרהם, והרמ"א בעקבותיו, את הטעות בהקדמת קריאת החנוכה לטעות הקדמת תפילין של ראש משום שהמכנה המשותף שבינהם הוא שה"סדר מעכב", כך גם היה צריך להיות ביחס להקדמת קריאת פרשת שקלים.

י. בענין הטעות כשהקדימו לקרוא פרשת שקלים לפני פרשת ראש חודש דן הנודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סימן יא) וז"ל: "מעשה אירע בשבת ראש חודש אדר בבהכ"נ של בחורים שטעה הקורא שהיה לו לקרות בסיימו הסדרה של השבוע בפרשת ראש חודש, ולקח הספר תורה שהיתה מגוללת לפרשת שקלים ופתח הספר בפרשת כי תשא, והעולה כבר בירך ברכת התורה והתחיל לקרות בפרשת כי תשא שהיא פרשת שקלים, ובאמצע הקריאה נזכר שטעה, ובאו אצלי לחדרי לשאול והוריתי שיסיים פרשת שקלים כיון שכבר התחיל ויקרא אחר כך עם המפטיר בשל ראש חודש דהיינו וביום השבת וכו' ובראשי חדשיכם".

בתחילת תשובתו רצה הנודע ביהודה לדמות נדון זה להלכה של טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה: "הנה לכאורה זה דומה למה שהביא הרמ"א (בהג"ה בסימן תרפד בסוף הסימן) שאם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש (אבודרהם), ואם כן גם כאן היה לו להפסיק ולקרות בשל ראש חודש שהוא תדיר. הנה הט"ז שם הכה מאה עוכלא על הך דאבודרהם, והעלה שאין להפסיק כיון שכבר התחיל לקרות בשל חנוכה, ושהסכים עמו הגאון מהו' נפתלי".

ולאחר שדן הנודע ביהודה בראיות הט"ז נגד הרמ"א, כתב: "ואמנם לדידי נראה דכל קושיות של הט"ז לא קשיא ולא מידי, שבאמת לאו משום מעלת התדיר שיש לראש חודש פסק האבודרהם שיפסיק משל חנוכה אפילו כבר התחיל, אלא מטעמא דאין קריאת חנוכה חשובה למאומה נגד קריאת ראש חודש, דאין משגיחין בחנוכה כל עיקר כדמסיק במסכת מגילה (כט, ב) והלכתא אין משגיחין בחנוכה וראש חודש עיקר וכו'. אבל בשל שקלים וראש חודש דפרשת שקלים קריאה חיובית ועיקרית היא, ואין לראש חודש שום מעלה נגדה רק מעלת התדיר, הא ודאי שאם כבר התחיל בשל שקלים, גם האבודרהם מודה שגומר פרשת שקלים ואח"כ קורא פרשת ראש חודש".

אמנם במש"כ הנודע ביהודה שטעמו של האבודרהם שצריך להפסיק את הקריאה בשל חנוכה הוא על פי דברי הגמרא במגילה ש"אין משגיחין בחנוכה", צ"ע, שהרי כפי שהבאנו לעיל [**אות ב**] מפורש בדברי האבודרהם שקריאת ראש חודש קודמת לקריאת חנוכה משום מעלת התדיר, וכלל לא הזכיר שקריאת חנוכה פחותה בחשיבותה משום שאין משגיחין בחנוכה. ומהלך זה הבאנו לעיל [אות **ג**] בדברי הגר"א

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

במה שציין כן על דברי הרמ"א, שזהו טעמו במה שפסק - ובכל מקרה, אלו הם שני טעמים שונים, וקשה להעמיס בדברי האבודרהם מה שלא מפורש בדבריו.

* * *

יא. כדי ליישב את הקושיה החמורה מהו הדמיון בין טעות בהקדמת תפילין של ראש לשל יד לבין טעות בהקדמת קריאת התורה של חנוכה לפני קריאת ראש חודש שהרי בתפילין הסיבה שהסדר מעכב היא בגלל שלמדים זאת מגזירת הכתוב - נראה שיש לפרש כוונה אחרת בדברי האבודרהם.

ובהקדם הדברים נשוב למה שהבאנו לעיל [**אות ו**] שהקשו התוספות על פירוש רש"י מדוע תלה את ההלכה שאין להניח תפילין של יד לאחר תפילין של ראש משום דינו של ריש לקיש ש"אין מעבירין על המצוות", והרי מפורש בגמרא במנחות ש"כשהוא מניח, מניח של יד ואחר כך של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך".

ומכח קושיה זו נראה שאמנם רש"י איננו סובר כדעת התוספות, שההלכה להקדים הנחת תפילין של יד נובעת **מגזירת הכתוב מיוחדת** ללא טעם בדבר, אלא לדעת רש"י הסיבה להקדים הנחת תפילין של יד לשל ראש נלמדת מדרשת הפסוקים, והלימוד הוא שאכן קיימת **סיבה במהותה של מצות התפילין** שדורשת את הסדר המסויים בהנחה, של יד ולאחר מכן של ראש.

ונראה שסיבה לסדר זה מבוארת בדברי רבנו בחיי בספרו (כד הקמח, ענין תפילין) וז"ל: "וטעם הנחת תפילין של יד קודם לשל ראש, מפני שתפילין של יד נקראו אות, שנאמר (שמות יג, ט) "והיה לך **לאות** על ידך", ושל ראש נקראו זכרון, שנאמר (שם) "**ולזכרון** בין עיניך", ועל כל פנים **האות קודם לזכרון** שאם אין אות אין זכרון. ולכך אמרו כשהוא מניח מניח של יד תחילה ואחר כך של ראש וכשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד, שכן כתוב וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך ודרשו חז"ל כל זמן שבין עיניך יהיו שתים". הנה כי כן, מפורש בדברים אלו שדרשת חז"ל "כל זמן שבין עיניך יהיו שתים", **איננה גזירת הכתוב בעלמא**, אלא **מילתא בטעמא**, להקדים "אות" ל"זכרון".

והדברים מבוארים בתוספת הטעמה על פי מה שהבאנו **בספרנו רץ כצבי** (ח"א סימן א) את דברי הגרי"ד סולובייצ'יק (ספר רשימת שיעורים על מסכת סוכה לט, א) שהבדיל בין ברכת "להניח" תפילין על הנחת תפילין של יד שהיא ברכה על **מעשה ההנחה,** לעומת ברכת "על מצות תפילין" על תפילין של ראש שהיא "שייכת **לקדושת התפילין** ולמשמעותן לגברא שלובש תפילין בראשו". ולפי זה מבואר היטב, שהסדר הוא בדווקא - לעשות בתחילה את מעשה ההנחה, ולאחר מכן להכתיר את הגברא בקדושת התפילין, בבחינת **מהקל אל הכבד**.

וכעין דברים אלו כתב האדמו"ר מקלויזנבורג בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן טז) בביאור דברי הגמרא במנחות (לד, ב) שקדושת תפילין של ראש חמורה מקדושת תפילין של יד, ואין מורידין מתפילין של ראש לתפילין של יד משום שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ופירש רש"י שהטעם מדוע קדושת תפילין של ראש חמורה יותר: "שרובו של ש-ד-י נעשה בשל ראש, שי"ן דל"ת, אבל בשל זרוע אין אלא יו"ד וכו', ועוד כתיב וראו כל עמי וגו' ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש". וביאר הדברי יציב: "שעיקר מצות תפילין הוא השל ראש, שבזה מפרסמים שיש עליהם עול מלכות שמים, וכעין חותם המלך, וכבלא דעבדא [עי' שבת נח, א - כבלים שעבדי המלך נתונים בהם), והוי בגדר "ונקדשתי"

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

שמקדש השם בפרהסיה, וכעין מצוה דרבים שעל ידי זה נתפרסם אלקותו יתברך וכו', ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים וכו' שיתפרסם הדבר לכל האומות וכו' וראו כל עמי הארץ וכו' והוא כענין פרסומי ניסא וכו', ומהאי טעמא גופה קדושתה חמורה על של יד, שרק **לך** לאות, וזה ה"ועוד" שברש"י הנ"ל". ולפי זה ביאר מדוע ברכת על מצות נאמרת על התפילין של ראש "שלזה נתקנה ברכת על מצות על של ראש, שהוא עיקר המצוה וכו' דשל ראש חמורה שנתוסף בה ענין הפרסום ברבים".

והוא מוסיף לבאר לפי זה את סדר הנחת התפילין, מדוע קודם מניחים של יד ואחר כך של ראש: "שהוא משום **מעלין בקודש**, ומשום הכי הקפידה התורה שכל זמן שבין עיניך יהיו שנים, כדי שיבוא בהנחה מקדושה קלה לקדושה חמורה". [גם בשפת אמת (פרשת דברים שנת תרנט) מבואר כעין זה - שתפילין של יד הם כנגד הלב, ותפילין של ראש נגד הראש והמוח "שהוא **מדרגה שלמעלה**, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך דרשו (ברכות ו, א) על תפילין של ראש"].

ומעתה יש לבאר כי לשיטת רש"י קדימת תפילין של יד לשל ראש איננה רק בבחינת גזירת הכתוב, אלא הוראה כיצד יש לקיים את מצות תפילין באופן של התעלות בקדושה מהקל אל הכבד, בבחינת "מעלין בקודש" - שמניח תפילין של יד בתחילה וממשיך בעליה לקדושה חמורה, להיות מוכתר בקדושת התפילין כשיניח תפילין של ראש.

ונראה שגם האבודרהם סובר כדעת רש"י, שמהות **סדר הנחת תפילין** הוא **מהקל אל הכבד** ולכן פסק שאם הקדים והניח תפילין של ראש, עליו להסירם ולחזור ולהניח תפילין של יד ואחר כך תפילין של ראש - ולא קשה [כפי שהקשה הברכת מרדכי] מדוע אין הדין שכל זמן שבין עיניך יהיו שנים יחייבו רק להזדרז ולהניח תפילין של יד, כי לפי המבואר לעיל אין די בכך, שכן עליו לקיים את הנחת התפילין בסדר של מעלין בקודש.

יב. ומאחר ומהות סדר הנחת התפילין היא **להתעלות בקדושה מהקל אל הכבד**, ולכן סדר זה הוא לעיכובא שאם הניח קודם של ראש עליו להסירו - נוכל לבאר את הדמיון וההשוואה בין ההלכה של טעות בהקדמת תפילין של ראש, לדיני טעות בהקדמת קריאת חנוכה לפני קריאת ראש חודש.

דהנה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קא) חילק את גדר הקריאה בתורה לשני סוגים, וז"ל: "וצריך לומר דיש שני עניני קריאה, חדא דחייבו חז"ל **ללמד התורה ברבים - בשבת ובשני וחמישי ובמנחה בשבת**, כמפורש בבבא קמא (פב, א) מצד **למוד התורה**. וכן **ביו"ט** יסוד החיוב הוא מצד **מצות למוד התורה**, כדאיתא בסוף מגילה מ"וידבר משה" מצותן שיהיו קורין כל אחד ואחד בזמנו, והוא רק למצות לימוד בעלמא, דלפרסם ולהודיע איך לקיים מצות החג אין שייך, מאחר שרוב הלכות החג צריך להכין קודם החג... ומצד מצות לימוד תקנו שילמדו סך מנין הקרואים בכל זמן כתקנתם וכל דיני קריאה. ונהגו לחובה לגמור מצד מצות לימוד כל התורה בשבתות של כל שנה ושנה. אולם יש **עוד סוג של קריאה שתקנו לפרסם ולהודיע** - כמו **שקלים ופרה וחודש**, כדאיתא ברש"י מגילה (כט, א) ואינם מצד מצות לימוד. וכן **קריאת זכור** כדי לזכור בפה והוא עצם קיום המצוה בזכירה, וכן **קריאה דתענית** שהוא לעורר לתשובה, **וכן חנוכה ופורים** שהיא **לפרסומי ניסא**, וכן **קריאה דראש חודש** שהוא לא בשביל מצות לימוד **אלא כדי לפרסם שהוא ראש חודש**, כדמצינו בסוכה (סוף נד, א) שעשו עוד דברים לפרסם שהוא

ראש חודש". העולה מדברי האגרות משה, שגם קריאת התורה בחנוכה וגם הקריאה בראש חודש - עניינם אחד: **פרסום**. בחנוכה לפרסם את נס החנוכה, ובראש חודש לפרסם את ענין ראש חודש.

אולם לאחר העיון נראה כי מעלת פרסום הנס בקריאת ענין החנוכה גדולה יותר מענין פרסום ענין ראש חודש. שהרי פרסום הנס של ימי החנוכה גדול כל כך עד שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק נרות חנוכה, כפי שנפסק בשו"ע (או"ח סימן תרעא סע' א). ויעו"ש בהגהות רעק"א שכתב בתוך דבריו: "דמשום פרסום הנס החמירו יותר חז"ל ממצות עשה". ואילו ענין הפרסום דראש חודש, הגם שבוודאי חשוב הוא, אך לא מצאנו שנאמרו בו פרטי ההלכה שנאמרו בענין פרסום הנס דחנוכה.

ומעתה מבוארים היטב דברי האבודרהם שלמד מדין טעות בהנחת תפילין לדין טעות בסדר קריאת התורה. ולאור האמור לעיל שבסדר הנחת תפילין נאמרה הלכה שיש להתעלות בסדר הדברים מהקל אל הכבד - שפיר נוכל ללמוד מכלל זה לענין קריאת התורה, לסדר את הקריאה מהקל אל הכבד - קריאת ראש חודש ולאחריה קריאת חנוכה. ולכן אם טעו וקראו מקודם את הקריאה של חנוכה, כשם שבהנחת תפילין אם לא הניחו אותם בסדר הראוי - מקדושה קלה לקדושה חמורה, הסדר מעכב, יש ללמוד מכאן שגם בקריאת התורה, ענין הפרסום של ראש חודש צריך להיות ראשון ולאחריו, מהקל אל הכבד, לפרסם את נס החנוכה, שהוא פרסום יותר גדול. וכשטעה בסדר, הסדר מעכב וצריך לחזור ולקרוא מחדש בסדר הנכון והראוי.

יג. אמנם מהלך זה נאמר לשיטת האגרות משה, שקריאת התורה בראש חודש עניינה פרסום ראש החודש. אולם בשו"ת מחנה חיים (ח"ג או"ח סימן נא) ביאר באופן אחר את יסוד תקנת קריאת התורה בראש חודש, וז"ל: "קריאת התורה מה שאנו קורין למפטיר במועדים קרבן מוספי יום א' **בראש חודש** רביעי קרבן חודש וכדומה, **שיהיה שילום פרים שפתינו**, כמאמר חז"ל על פסוק קחה לי עגלה משולשת יעו"ש". כלומר, קריאה זו עניינה כעין **תפילה**.

ומכיון וקריאת ראש חודש אין עניינה פרסום הראש חודש אלא זהו כעין תפילה, כבר לא נוכל לתרץ שיש סיבה להקדים לקרוא את הקריאה של ראש חודש, כי רק אם גם ראש חודש וגם חנוכה עניינם פרסום שפיר יש להקדים מהענין ה"קל" לענין ה"כבד" של פרסום הנס דחנוכה. אך מאחר וקריאת ראש חודש היא ענין של תפילה עדיין לא מבואר מדוע יש בדווקא להקדימה לקריאה של חנוכה, וחוזרת השאלה למקומה, מדוע פסקו האבודרהם והרמ"א שאם טעה בקריאה, צריך להפסיק את קריאת החנוכה ולחזור ולקרוא בשל ראש חודש.

עוד יש להקשות על פי מה שכתב הגרי"ד סולובייצ'יק (שיעורים לזכר אבא מארי, ח"א עמ' קמט) שבחנוכה "**קריאת התורה מצטרפת לקיום הלל והודאה**, העומד במרכז עיצומו של יום, שלשם כך נתקן המועד, וכמבואר בסוף על הניסים - וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול". ובמשנה ברורה (או"ח סי' תכב ס"ק טז) הביא את פסיקת האחרונים שאם בא לבית הכנסת סמוך להלל, יקרא הלל תחילה עם הציבור ואחר כך יתפלל. ולפי זה יוצא שלכאורה צריך להקדים את ענין ההלל - קריאת התורה של חנוכה [על פי הגרי"ד], לענין התפילה - קריאת התורה של ראש חודש [על פי המחנה חיים]. וגם אם לכתחילה יש מקום להקדים את קריאת התורה של ראש חודש כפי שנקבע בגמרא

טעות בקריאת התורה בראש חודש שבחנוכה

במגילה [כמובא לעיל **אות ב**] - אך לכל הפחות בדיעבד, מדוע פסקו האבודרהם והרמ"א שאם טעה והתחיל לקרוא בשל חנוכה מפסיק ולא סמכו על כך ששפיר יש להקדים הלל לתפילה.

ברם מסתבר יותר, שאכן הסדר הנכון הוא כפי שנקבע בסדר התפילה שאמירת ההלל היא **לאחר** התפילה, וההלכה שאם לא התפלל צריך להקדים ולומר הלל לפני התפילה היא רק בגלל שצריך לומר את ההלל **בציבור,** כפי שפסק הרמ"א (סי' תכב סע' ב) "ומכל מקום יזהר אדם לקרות בציבור כדי לברך עליו עם הציבור". [וכעין זה מצינו שגם קריאת המגילה היא ענין של הלל [כמאמר הגמרא (מגילה יד, א) "קרייתא זו הלילא" מי שלא התפלל ומצא שהציבור קורא את המגילה, מובא בכף החיים (סימן תרפז ס"ק יח) בשם שער הכוונות "דענין קריאת המגילה הוא כדי להמשיך ולגלות האור שנעשה בתפילת העמידה, משמע שצריך להתפלל ואחר כך לקרות המגילה, ואפילו אם אחר כך יצטרך לקרותה ביחיד". הרי לנו מקום נוסף, שיש בו הקפדה לאחר את ענין ההלל לאחר התפילה בדווקא].

ומעתה מבואר ומובן שסדר הקריאה בראש חודש בחנוכה הוא, כסדר שנקבע בתפילה - שמקום ההלל הוא לאחר התפילה. וסדר זה הוא גם מהות סדר הקריאה: תחילה קריאת ראש חודש עניינה תפילה, כמבואר בדברי המחנה חיים, ולאחריה קריאה דחנוכה, שעניינה הלל והודאה, כביאורו של הגרי"ד. ושפיר מבואר פסק האבודרהם והרמ"א, כי מאחר **וסדר הקריאה הוא בדווקא**, לכן אם טעה, עליו לחזור ולקרוא כפי הסדר הראוי.

וממוצא הדברים מבוארים דברי הנודע ביהודה והמשנה ברורה שאם טעה והקדים קריאת פרשת שקלים לפרשת ראש חודש, שמסיים פרשת שקלים [הובאו לעיל **אות ט**] - וקשה מדוע שונה דין זה מפסק הרמ"א בטעות בראש חודש שבחנוכה, שצריך לחזור ולקרוא. אך לפי המבואר שפיר מובן ההבדל, כי דווקא בקריאת התורה שבחנוכה **הסדר מעכב** מאחר **ואין מעלת הקריאות שווה** - בין לדרכו של האגרות משה, שבקריאה דחנוכה הפרסום יותר חשוב במעלתו מקריאת ראש חודש, ולכן הסדר מעכב, כדי שיהיה בבחינת מעלין בקודש. או לדרכו של המחנה חיים, שהסדר מעכב מכיון שיש לאחר את ענין ההלל לאחר ענין התפילה. אולם בקריאת התורה בשבת פרשת שקלים שחל בראש חודש אדר, שתי קריאות התורה שוות לחלוטין בעניינם, וכפי שכתב האגרות משה בתוך דבריו [המובאים לעיל **אות יא]** "ויש עוד קריאה **שתקנו לפרסם** ולהודיע כמו שקלים ופרה וחודש כדאיתא ברש"י מגילה דף כ"ט". וגם מהות קריאת ראש חודש היא פרסום הראש חודש, כמבואר בדברי האגרות משה - ומאחר וחשיבות הקריאה של ראש חודש שווה במעלתה לקריאת פרשת שקלים, מסתבר שאם טעה בסדר הקריאה, אין זה מעכב, כי אין סיבה לעכב כמו שיש בקריאת ראש חודש שבחנוכה.